

УДК 7.072.2+75.071.1

Цитування:

Капшуківа О. С. Твори живопису Миколи Глушенка 1940–1970-х років з колекції Дніпровського художнього музею: до питань періодизації та переатрибуції. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв* : наук. журнал. 2024. № 1. С. 273–278.

Kapshukova O. (2024). Mykola Hlushchenko's paintings of 1940s–1970s from collection of Dnipro Art Museum: to the issue of periodisation and reattribution. *National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts Herald: Science journal*, 1, 273–278 [in Ukrainian].

Капшуківа Олена Сергіївна,
аспірантка кафедри
мистецтвознавчої експертизи
Національної академії керівних кадрів
культури і мистецтв,
старша наукова співробітниця
КЗК «Дніпровський художній музей» ДМР
<https://orcid.org/0000-0003-0833-2993>
len.kapshukova@gmail.com

**ТВОРИ ЖИВОПИСУ МИКОЛИ ГЛУШЕНКА 1940–1970-Х РОКІВ
З КОЛЕКЦІЇ ДНІПРОВСЬКОГО ХУДОЖНЬОГО МУЗЕЮ:
ДО ПИТАНЬ ПЕРІОДИЗАЦІЇ ТА ПЕРЕАТРИБУЦІЇ**

Метою роботи є впровадження в науковий обіг запропонованих часових меж і назв періодів творчого шляху художника Миколи Петровича Глушенка (1901–1977), на основі аналізу загальновідомих фактів його життя й творчості та дослідження мистецької спадщини художника з колекції Дніпровського художнього музею 1940–1970-х років. **Методологія дослідження** ґрунтується на методах художньо-стилістичного та компаративного аналізу живописних творів Миколи Глушенка, розглянутих в історико-мистецькому та культурно-історичному аспектах. **Наукова новизна** розвідки полягає в науковому визначенні періодів творчості М.П. Глушенка 1940–1970-х років на основі дослідження колекції Дніпровського художнього музею та додаткової атрибуції окремих творів живопису згідно із запропонованими етапами. **Висновки.** На підставі проведеного аналізу живописних творів Миколи Глушенка з колекції Дніпровського художнього музею і вивчення облікової фондової документації закладу, з огляду на біографічні та автобіографічні відомості, враховуючи суспільно-політичний та історико-культурний контекст, ми запропонували уточнену періодизацію творчості митця. Розподіл творчих етапів М.П. Глушенка на детальніші періоди дасть змогу ретельніше й глибше проаналізувати доступну на сьогодні творчу спадщину художника. На прикладі колекції Дніпровського художнього музею зробили висновок, що певна кількість робіт у музейних колекціях України потребує додаткової атрибуції. Окрім того, творча спадщина видатного українського художника Миколи Петровича Глушенка дотепер залишається недостатньо вивченою та потребує комплексного дослідження.

Ключові слова: Микола Глушенко, періодизація творчості, додаткова атрибуція, реатрибуція, твори живопису, живопис, українське мистецтво ХХ ст., Дніпропетровський художній музей, Дніпровський художній музей, музейна колекція.

Kapshukova Olena, Postgraduate Student, Department of Art History Expertise, National Academy of Culture and Arts Management, Senior Researcher at Dnipro Art Museum

Mykola Hlushchenko's paintings of 1940s–1970s from collection of Dnipro Art Museum: to the issue of periodisation and reattribution

The purpose of the article is implementation into scientific use the proposed time limits and names of creative path's periods of artist Mykola Hlushchenko (1901–1977). Based on analysis of well-known facts of his life and creativity, studies of artist's artistic heritage from 1940s–1970s artworks collection of Dnipro Art Museum. **The research methodology** is based on the methods of art-stylistic and comparative analysis of Mykola Hlushchenko's paintings, considered in art-historical and cultural-historical aspects. **The scientific novelty** of research consists in scientific 1940s–1970s creativity periods determination of M. Hlushchenko based on research of Dnipro Art Museum collection and additional attribution of individual painting artworks according to the proposed stages. **Conclusions.** Based on the analysis of Mykola Hlushchenko's paintings from Dnipro Art Museum collection and study in accounting fund documentation of the institution, considering biographical and autobiographical information, socio-political and historical-cultural context, we proposed a refined periodisation of the artist's work. Division of creative stages of M. Hlushchenko for more detailed periods will allow a more thorough and deeper analysis of the well-known today artist's creative heritage. Using the example of Dnipro Art Museum collection, we concluded that a certain number of works in

the museum collections of Ukraine require additional attribution. In addition, the creative heritage of outstanding Ukrainian artist Mykola Hlushchenko remains insufficiently studied and requires comprehensive research.

Keywords: Mykola Hlushchenko, Nicolas Gloutchenko, periodisation, additional attribution, reattribution, artworks of painting, paintings, Ukrainian art of 20th century, Dnipropetrovsk Art Museum, Dnipro Art Museum, museum collection.

Актуальність теми дослідження. Творчий шлях Миколи Глушченка висвітлений в доволі великій кількості видань за життя художника і після його смерті, за часів СРСР і незалежної України. Однак дотепер не здійснено жодного комплексного дослідження його творчості, не знайдено науково обґрунтованого визначення конкретних творчих етапів, означених певними часовими межами, аргументованих дослідженнями живописної манери, образно-художніх та стилістичних особливостей творів.

Аналіз досліджень і публікацій. Вагомий внесок у фіксацію творчого життєпису художника з доданими авторськими коментарями зробили окремі його сучасники – українські мистецтвознавці. Заслужена діячка мистецтв України Ірина Блюміна зосередила увагу на зібранні вражень про постать митця в книзі «Микола Глушченко. Спогади про художника», надрукованій 1984 року [8]. Почесний академік Національної академії мистецтв України Ігор Верба, автор передмови й упорядник каталогу «Микола Глушченко» (1976), запропонував власні думки щодо трансформацій творчості митця [7]. Латисько-українська мистецтвознавиця Галина Карклінь в статті 1978 року «Сонячний світ художника» [6] відтворює свої спогади про спілкування з М.П. Глушченком та його думки про власний творчий шлях. Окрім великого масиву публікацій часів УРСР, наявні сучасні видання, метою яких є висвітлення його раніше не відомої ролі розвідника й агента-інформатора. Мистецтвознавчих досліджень навколо творчості митця та наукових видань з цього питання, створених за часів незалежності України, на сьогодні не виявлено. Вагомою подією став вихід друком альбома-каталогу «Колекція творів Миколи Глушченка із зібрання Дніпропетровського художнього музею» (2021) [2]. Це видання упорядковав заступник директора музею з наукової роботи С.М. Несмачний. Наразі воно єдине ознайомлює широкий загал зі збіркою, містить репродукції всієї музейної колекції та супроводжується науково-публіцистичною вступною статтею з історії її формування [2, 2].

Мета роботи – впровадження в науковий обіг запропонованих часових меж і назв періодів творчого шляху художника М.П. Глушченка, на основі аналізу загальновідомих фактів його життя й творчості та дослідження

мистецької спадщини художника з колекції Дніпровського художнього музею 1940–1970-х років.

Виклад основного матеріалу. Дніпровський художній музей зберігає унікальну колекцію творів Миколи Петровича Глушченка, яка може зацікавити дослідників мистецького доробку художника й допомогти в уточненні деяких періодів його творчості. Збірка була неодноразово презентована глядачам: її експонували в стінах музею до ювілейних дат Миколи Петровича, а співробітники музею різних років проводили низку заходів щодо збереження колекції та уточнення інформації в наявній фондово-обліковій документації. Однак досі існує потреба в дослідженні окремих творів та публікації отриманих результатів.

Авторка наукової розвідки у листопаді 2021 року мала можливість здійснити детальний огляд та фотофіксацію лицьового та зворотного боку всіх 100 експонатів з колекції Дніпровського художнього музею, що дало змогу уточнити низку питань щодо створення й деталей надходження живописних та графічних полотен митця до музею.

У фондах музею зберігаються 100 творів живопису й графіки: 96 живописних полотен і 4 графічні твори. Спираючись на вивчення фондово-облікової документації музею, можна впевнено стверджувати, що 87 робіт особисто подаровані митцем у 1974 році, після персональної виставки в залах Дніпропетровської Спілки художників СРСР [2, 4]. У книгах надходжень, у колонці «Способ и источник поступления, происхождение предмета, акты, экспертизы и друг. споровожающие документы» містяться дописи, що розкривають провенанс кожної роботи із цієї групи. Допис зберігачів «Дар автора» в книзі надходжень №1 [4, 80–82] відмічає 66 живописних робіт із датою надходження «15.10.74 р.». Ідентичну дату фіксації мають 19 полотен [5, 43–46] із підписом «Дар автора через Г. Чернявського» (1924–1981) – голову правління Дніпропетровської Спілки художників СРСР до 1974 року та секретаря правління Спілки художників СРСР з 1974 року, після переїзду до Києва [10, 12]. Можна припустити, що саме Георгій Георгійович Чернявський був медіатором між Дніпропетровським державним

художнім музеєм (з 2021 року – Дніпровський художній музей) та дарувальником, Миколою Петровичем. Ці 19 робіт зберігалися як предмети науково-допоміжного фонду й лише 9 вересня 1999 року були залучені до основного фонду музею, про що свідчить відповідний запис у книзі надходжень № 8 [5, 43–46]. Серед графічних робіт подарованими автором вважаються дві монотипії, про що свідчать позначки від 24 січня 1975 року в книзі надходжень № 1 [4, 83].

Єдиний у зібранні акварельний твір має уточнення в документах – «Дар автора через А. І. Потапенко» (1925–2011), відомого дніпропетровського художника [10, 88]. Щодо цієї роботи наявний факт розбіжностей: у книзі надходжень № 8 [5, 138], що є первинним документом музею, закреслено слово «через», а в інвентарній книзі графіки № 8 [3, 48] слово «через» дописано. Дата фіксації твору у фондово-обліковій документації «28.08.2003» також не прояснює деталей надходження, адже це відбулося за 26 років по смерті Миколи Петровича, але ще за життя Андрія Ілліча Потапенка. За відсутності іншої інформації музейники ухвалили рішення вважати цю роботу подарованою А. І. Потапенком. Тож 87 робіт колекції Дніпровського художнього музею, що були передані автором особисто, є безсумнівно оригінальними творами М.П. Глуценка. У різні роки Дирекція художніх виставок України та Архів художніх творів Міністерства культури СРСР (м. Загорськ) передали до музею 6 робіт художника (5 живописних, 1 графічну) [2, 4]. Шість творів живопису у 2011 році передали з Народного історико-краєзнавчого музею с. Спаське (Новомосковський район Дніпропетровської області) [2, 4].

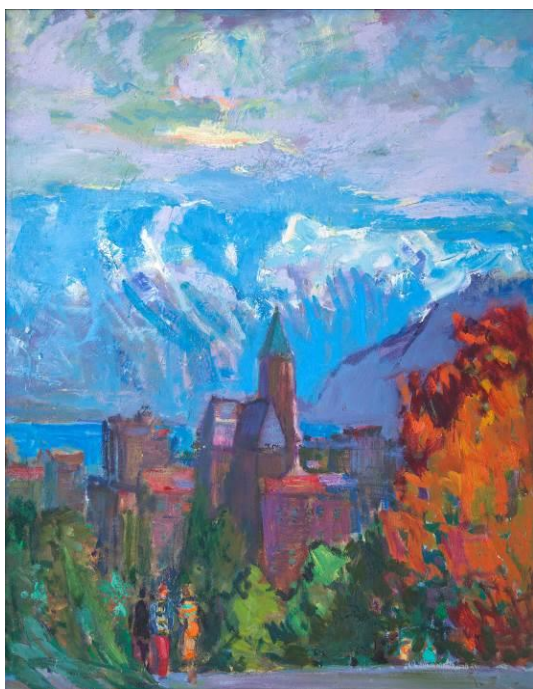
У передмові до альбома-каталога співробітники Дніпровського художнього музею запропонували поділити спадщину Миколи Глуценка на три умовні періоди [2, 4]. Перший – «закордонний» період, з 1924 року (закінчення навчання в Берлінській вищій школі образотворчого мистецтва) до 1936 року (переїзд до Радянського Союзу). Другий період позначений межами 1936 – кінець 1950-х / початок 1960-х років, далі в тексті автори уточнюють: «Починаючи з 1958 року, він [Глуценко] активно здійснює творчі подорожі країнами Європи» [2, 4–5]. Твори третього періоду, кінця 1950-х / початку 1960-х – 1970-х років, найяскравіше презентують самотність таланту художника [2, 5]. Вважаємо запропоновану музейниками періодизацію

концептуально вірною, але дещо узагальненою, такою, що потребує уточнень і деталізації.

Важливим процесом у дослідженні етапів творчості М. П. Глуценка є додаткова атрибуція творів з колекції Дніпровського художнього музею: уточнення розмірів, назв, а особливо дат створення. З іншого боку, докладне визначення періодів важливе для атрибуції окремих робіт за формально-стилістичними ознаками. У процесі підготовки альбома-каталога була виявлена необхідність уточнити датування окремих творів живопису. Виразним наочним прикладом такої потреби може слугувати живописний твір «Осінь у розпалі» Ж-797 (полотно, олія, 90×70 см) (рис. 1). У книзі надходжень музею твір має зафіксовану дату «1955 р.» [4, 80], на звороті картини міститься, імовірно, авторська позначка звичайним графітним олівцем «55», її можна трактувати як порядковий номер або недостатньо чітко, нашвидкуруч записану дату «1965». Таке припущення співробітники музею зробили, проаналізувавши творчу манеру роботи за образно-художніми та стилістичними особливостями, колористичними зв'язками. Мотив та сюжет, формат підрамника збігається із живописним твором, створеним у тому самому 1965 році, – «Містечко в Швейцарії» Ж-829, 1965 (полотно, олія, 90×70 см) (рис. 2) [4, 81]. Також здається вагомим, що на лицьовому боці обох полотен відсутній характерний авторський підпис і рік виконання в правому нижньому куті – це рідкість для Миколи Петровича. На звороті, а саме зверху на підрамнику, містяться схожі за виконанням написи назв чорним фломастером, а картина «Містечко в Швейцарії» також має позначку «21» невідомого призначення, але обведену у коло. Припущення, що полотно було створено в 1965 році під час творчої поїздки до Швейцарії, вважаємо цілком обґрунтованим також і завдяки аналізу бібліографічних джерел. Авторка-упорядниці збірника «Спогади про Миколу Глуценка» І. М. Блюміна в розділі «Дати життя і творчості» зазначає, що саме в 1965 році Микола Петрович відвідував Швейцарію заради накопичення матеріалів для серії робіт «По ленінських місцях за кордоном» [8, 90]. Отже, у визначенні етапів творчості М.П. Глуценка необхідно орієнтуватися як на зовнішні чинники, так і на відомі події з життя митця.



*Рис. 1. М. П. Глуценко. «Осінь у розпалі». 1965 (?).
Полотно, олія, 90×70 см
Колекція Дніпровського художнього музею*



*Рис. 2. М. П. Глуценко. «Містечко в Швейцарії». 1965. Полотно, олія, 90×70 см
Колекція Дніпровського художнього музею*

Періоди творчого життя Миколи Глуценка можна окреслювати за сукупністю загальновідомих критеріїв – географічними (за місцем проживання митця) та соціально-політичними умовами. Спираючись на автобіографічні відомості, необхідно уточнити часові межі «закордонного» періоду творчості з

1920 (початок навчання у приватній студії Ханса Балушека) до 1936 року (переїзд до Москви наприкінці 1935 року), який орієнтовно можна поділити за місцем проживання митця на «німецький» (1920–1924) і «французький» етапи (1925–1936) [1, 112–114].

Наступний період, який умовно можна назвати «радянський період сталінської доби» в хронологічних межах з 1936 до 1956 року пропонуємо розділити на такі підрозділи: «московський довоєнний» (1936–1941), «московський воєнний» (1941–1944) та «київський повоєнний» (1944–1956).

Московський воєнний період. М. П. Глуценко – один з найактивніших учасників виставок, присвячених боротьбі із фашистськими загарбниками [6, 174], він активно працює над тематичними композиціями [7, 11]. У зібранні Дніпровського художнього музею міститься живописна робота «Зенітки біля ЦБЧА» НДФ-702, 1942 (полотно, олія, 64,5×54,5 см) (рис. 3). Для періоду характерні поєднання історичного й побутового воєнного тла, економність колористичної гами – приглушені кольори та тони, невігядлива об'ємно-просторова композиція перших планів на тлі класичного пейзажу.



*Рис. 3. М. П. Глуценко. «Зенітки біля ЦБЧА». 1942.
Полотно, олія, 64,5×54,5 см
Колекція Дніпровського художнього музею*

Київський повоєнний період. Митець «присвячує свої роботи темам праці, відбудови зруйнованого фашистами міста, створює портрети видатних сучасників, а також пише пейзажі» [6, 174], щорічно бере участь у

творчих поїздках Україною [7, 19–21]. Живописні полотна набувають виразного, яскравого колориту, а манера письма стає розкутішою. Візуальним прикладом може слугувати робота «Пристань на Дніпрі» Ж-794, 1944 (полотно, олія, 73×91 см) (рис. 4).



Рис. 4. М. П. Глущенко. «Пристань на Дніпрі». 1944. Полотно, олія, 73×91 см
Колекція Дніпровського художнього музею

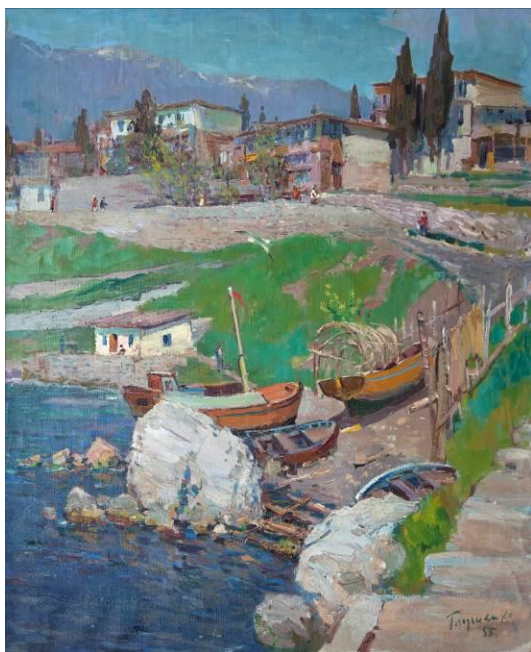


Рис. 5. М. П. Глущенко. «Сонячний Гурзуф». 1955.
Полотно, олія, 80,5×68 см
Колекція Дніпровського художнього музею

Зі зміною політичної ситуації, настанням «відлиги» (доба середини 1950 – початку 1960-х років., фактично період розпочався після XX з'їзду КПРС у 1956 році) [9, 283–284], Микола Глущенко входить у новий «перехідний» етап. Живописне полотно «Сонячний Гурзуф» Ж-796, 1955 (полотно, олія, 80,5×68 см) (рис. 5) відповідає цьому хронологічному відрізку та демонструє зміну творчої манери.

«Впритул до створення узагальненого синтезованого образу Батьківщини я підійшов лише в кінці 50-х – початку 60-х років, – розповідав Глущенко, – коли розпочав роботу над циклом “Пейзаж Радянської України” і “Шевченківські місця”» [6, 174]. Цей період ознаменувався розквітом та тривав до кінця життя Миколи Петровича. Галина Карклінь звертає увагу, що «70-ті роки в житті і творчості художника позначилися великим духовним піднесенням» [6, 176]. Звісно, хронологічний відрізок майже у двадцять років потрібно деталізувати, оскільки темперамент митця не передбачав стагнації у творчому процесі. Як зазначає мистецтвознавець І.І. Верба у 1976 році, новостворені тоді полотна демонструють «пошуки нових властивостей олійного і акварельного живопису, інтенсифікації колориту, експресивності рисунка, насиченості і моделюючої фактурності мазка» [7, 13]. Зазначимо, що в межах останнього періоду необхідно виокремити творчість Миколи Глущенка середини 1970-х років, яка характеризується особливою експресією кольорових сполучень і манери.

Для детального дослідження «завершального періоду», який можна означити етапом творчого піднесення, та уточнень часових меж попередньо окреслених періодів маємо звернутися до оригінальних творів М. П. Глущенка з музейних та приватних збірок.

Висновки. Ґрунтуючись на даних отриманих за підсумками розгляду робіт М. П. Глущенка з зібрання Дніпровського художнього музею та відомостях отриманих в результаті дослідження музейної обліково-фондової документації, враховуючи суспільно-політичний та історико-культурний контекст була запропонована уточнена періодизація творчості художника. Подальший, детальний аналіз та фрагментація творчих етапів Миколи Глущенка на відповідні фази надасть можливість досліднику більш фахово розглянути доступну на сьогодні мистецьку спадщину майстра.

За аналогією з опрацьованою збіркою робіт Миколи Глущенка з фондів Дніпровського художнього музею можна зробити обґрунтоване припущення про необхідність додаткової атрибуції творів художника з колекцій інших музейних інституцій України, адже наразі мистецьке надбання видатного українського живописця лишається недостатньо вивченим та потребує комплексного дослідження.

Література

References

1. Автобіографія Глуценка Миколи Петровича (рукопис) / Галузевий держ. архів Служби безпеки України. Ф. 60. Спр. 88160. Т. 1. 112–114 арк.
2. Альбом-каталог «Колекція творів Миколи Глуценка із зібрання Дніпропетровського художнього музею» / упоряд. С. М. Несмачний. Дніпро : Сігматрейд, 2021. 108 с.
3. Інвентарна книга № 8 графіки. Від № 3543 до № 3791. Дніпропетровськ / Дніпропетровський художній музей. 2003. С. 48.
4. Інвентарна книга первинних надходжень № 1. Від № 1 до № 3426. Дніпропетровськ / Дніпропетровський художній музей. 1976. С. 80–83.
5. Інвентарна книга первинних надходжень № 8. Від № 7610 до № 8505. Дніпропетровськ / Дніпропетровський художній музей. 2004. С. 43–46, 138.
6. Карклін Г.М. Сонячний світ художника. *Всесвіт*. 1978. №12. С. 164–176.
7. Микола Глуценко. Каталог / упоряд. І.І. Верба. Київ : Поліграфкнига, 1976. 32 с.
8. Микола Глуценко. Спогади про художника / упоряд. І.М. Блюміна. Київ : Мистецтво, 1984. 95 с.
9. Роготченко О.О. Соціалістичний реалізм і тоталітаризм : монографія. Київ : ІПСМ АМУ, Фенікс, 2007. 608 с.
10. Художники Дніпропетровщини : навчально-методичне видання / Дніпрокнига. Дніпропетровськ, 2004. 384 с.

1. Autobiography of Mykola Petrovych Hlushchenko (manuscript). Sectoral State Archives of the Security Service of Ukraine, 60, 88160, 1. 112–114 [in Ukrainian].
2. Nesmachnyi, S. M. (Ed.) (2021). Album-catalogue “Collection of Mykola Hlushchenko's Artworks from the Dnipropetrovsk Art Museum's Collection”. Dnipro [in Ukrainian].
3. Inventory Book No. 8 of Graphics. From No. 3543 to No 3791. (2003). Dnipropetrovsk Art Museum. Dnipropetrovsk [in Ukrainian].
4. Inventory Book of Primary Income No 1. From No. 1 to No. 3426 (1976). Dnipropetrovsk Art Museum. Dnipropetrovsk, 80–83 [in Ukrainian].
5. Inventory Book of Primary Income No. 8. From No. 7610 to No. 8505 (2004). Dnipropetrovsk Art Museum. Dnipropetrovsk, 43–46, 138 [in Ukrainian].
6. Karklin, H. M. (1978). The Sunny World of the Artist. *Vsesvit*, 12, 164–176 [in Ukrainian].
7. Verba, I. I. (Ed.) (1976). Mykola Hlushchenko. Catalogue. Kyiv [in Ukrainian].
8. Bliumina, I. M. (Ed.) (1984). Mykola Hlushchenko. Memories of the Artist. Kyiv [in Ukrainian].
9. Rohotchenko, O. O. (2007). Socialist Realism and Totalitarianism. Monograph. Kyiv [in Ukrainian].
10. Artists of Dnipropetrovsk Region: Educational and Methodical Publication. (2004). Dnipropetrovsk [in Ukrainian].

*Стаття надійшла до редакції 21.01.2024
Отримано після доопрацювання 22.02.2024
Прийнято до друку 01.03.2024*